

Olga Ruban

Study Of Social Development Orphanage Children Deprived Of Parental Care

The article is devoted to coverage of relevant and topical problems of child abandonment. The aspects of the impact of child abandonment on child development, including the reasons for reducing the intellectual development of children, mental retardation, behavioral disorders in these children. The conditions of overcoming difficulties in learning and development of children who were left without parental care in different types of children's institutions.

Children left without parental care until much later age baby were in their families in poor education and inadequate sanitary conditions, emotional Depleted environment provided dissatisfaction with their basic psychological needs, where there was a mental deprivation, found themselves in a less unfavorable situation in admission to the school, as opposed to children who were brought up in institutions continuously from early childhood.

While working with children of different ages - from primary school to senior adolescence in different situations - learning, not teaching, експериментальних - constantly faced with the fact that they do not even know how to apply existing knowledge to solve tasks. Such "non-use" of intelligence for the necessary mental capacity is the "first order formalism", the main feature of which is learning without reliance on its content. Children tend to verbalizmu, passion for stamps in speech and thoughts. In addition, the children are very poorly marked cognitive activity, even in its primitive forms such as interest in new facts to vivid life examples. Most of them can perform a difficult task for evaluation or praise, but almost never - out of curiosity.

Keywords: orphans, social orphans, children deprived of parental care

References:

- 1 Zalysina, I.L., & Smirnova E.O. (1985) *Nekotorye osobennosti psicheskogo razvitiya doshkolnikov, vospityvayushchihsia vne semi* [Some peculiarities of psychological development of preschool children being raised outside the family]. *Voprosy psichologii*, 4. 23-37.
- 2 Muhina, V.S. (Ed.). (1991). *Lishennye roditelskogo popechitelstva: Hrestomatiya* [Deprived of Parental Care: A Reader:]. Moscow: Prosveshchenie.
- 3 Morozova, E.I. (2002). *Problemye deti i deti - siroty: Sovety vospitatel'nyam i opekunam* [Problem children and children - orphans: Tips carers and guardians]. Mscow: Izd. NCEHNAS.
- 4 Prihozhan, A.M., & Tolstyh, N.N. (2005). *Psikhologiya sirotstva* [Psychology orphanhood]. StPeterburg: Piter.
- 5 Dubrovinoi, I.V., & Ruzskoi, A.G. (Eds.) (1990). *Psicheskoe razvitie vospitannikov detskogo doma* [Mental development of orphans' home]. Moscow: Pedagogika.
- 6 SHahmanova, A.SH. (2005) *Vospitanie detei - sirot doshkolnogo vozrasta* [Upbringing children orphaned preschool]. Moscow: Akademiya.

УДК:376-056:37.015.347

Софій Н.З.

аспірант Інституту спеціальної педагогіки НАПН України, Науково-методичний центр інклюзивної освіти, Інститут післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка, м.Київ

Рецензент: Засенко В.В. д.пед.н., проф.

**ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ
СЕРЕДОВИЩІ**

У статті представлено навчально-методичний посібник «Професійна діяльність асистента вчителя в інклюзивному класі», що включає навчальну програму курсу з однойменною назвою та методичний супровід до її реалізації, що можуть

використовуватися в системі підготовки та підвищення кваліфікації педагогів, які працюють в умовах інклюзивної освіти. Посібник розроблено на основі результатів досліджень з урахуванням потреб педагогів-практиків.

Ключові слова: *інклюзивна освіта, професійна діяльність, асистент вчителя.*

Сучасні процеси реформування в системі освіти спираються на особистісно-орієнтовану модель освіти, яка передбачає максимальне врахування прав дитини, її здібностей, потреб та інтересів, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму та концепцію інклюзивної освіти. Подальший розвиток інклюзивної освіти в Україні зумовлений багатьма чинниками: міжнародні зобов'язання країни (ратифікація Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю в грудні 2009 року), зміни в освітній політиці, підвищення рівня усвідомлення суспільством значення інклюзивної освіти як забезпечення права на якісну освіту для усіх дітей, у тому числі дітей з особливими освітніми потребами. Водночас, виникає багато викликів щодо її впровадження на практичному рівні, зокрема низька обізнаність учителів у методичних, організаційних, психолого-педагогічних аспектах супроводу інклюзивної освіти. Частина вчителів не до кінця усвідомлюють суть явища «інклюзивна освіта», слабо орієнтуються в перевагах інклюзивної освіти для всіх учасників освітнього процесу, мають лише загальне уявлення про міжнародне та національне законодавство у сфері інклюзивної освіти; відчують певні труднощі в питаннях організації навчального процесу в інклюзивному освітньому середовищі; не здатні об'єднувати зусилля на шляху до досягнення успіхів у роботі з дітьми; мають неточні уявлення про особливості розвитку та вплив тих чи інших порушень у психофізичному розвитку дітей на процеси навчання і розвитку.

Одним із способів подолання бар'єрів і надання належної підтримки дітям з особливими потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу є залучення додаткових спеціалістів, зокрема, асистентів вчителів. Уведення посади «асистент вчителя» передбачено українськими нормативно-правовими документами, зокрема, Постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 року №872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», де зазначається, що «особистісно орієнтоване спрямування навчально-виховного процесу забезпечує асистент вчителя, який бере участь у розробленні та виконанні індивідуальних навчальних планів та програм, адаптує навчальні матеріали з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими потребами». Міністерством соціальної політики доповнено Класифікатор професій посадою «асистент вчителя інклюзивного навчання» (наказ Держспоживстандарту від 28.07.2010 № 327). Посаду асистента вчителя передбачено Постановою Кабінету Міністрів України № 635 «Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 14 квітня 1997 року № 346 від 14 червня 2000 року № 963.

Втім, сьогодні асистентами вчителів працюють фахівці, які не отримали відповідної підготовки у вищому навчальному закладі, тому намагаються самостійно зорієнтуватися у специфіці професії. Окрім цього, викладачі, які працюють в системі післядипломної педагогічної освіти, також відчують брак відповідних компетентностей та потребу у методичній підтримці. Невизначеним залишається також і зміст навчання.

Проблема браку підготовки педагогів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі була також зазначена у дослідженнях з питань виконання Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, зокрема статті 24 «Освіта». Одними з рекомендацій, які були розроблені на основі результатів дослідження, стали рекомендації з включення в програми підготовки та підвищення кваліфікації педагогів питань, пов'язаних з інклюзивною освітою.

У зв'язку з цим, на допомогу викладачам інститутів післядипломної педагогічної освіти, які читають слухачам курсів підвищення кваліфікації – асистентам вчителів загальноосвітніх навчальних закладів – курс інклюзивної освіти, було розроблено навчально-методичний посібник «Професійна діяльність асистента вчителя в інклюзивному класі» (загальна редакція М. Войцехівський, Н. Софій, Н. Дятленко), що включає навчальну програму курсу з однойменною назвою та методичний супровід до її реалізації.

Посібник складається із двох основних частин: перша містить орієнтовну навчальну програму курсу, де відображаються актуальність, мета, завдання, зміст, навчально-тематичний план, питання для самостійного опрацювання, практичні завдання, теми випускних робіт та перелік літератури, якою можуть скористатися викладачі і слухачі. Навчальну програму укладено відповідно до вимог щодо компетентностей, якими має володіти асистент вчителя, зазначеними у листі Міністерства освіти і науки, молоді та спорту №1/9-675 від 25.09.2012 року «Щодо посадових обов'язків асистента вчителя».

При написанні змісту автори спиралися на результати досліджень, а також конкретні потреби педагогів-практиків. Зокрема, аналіз численних досліджень свідчить, що педагоги, які працюють в інклюзивному освітньому середовищі мають володіти відповідними компетентностями, які можна об'єднати у сім категорій: розуміння інклюзії та повага до багатоманітності; співпраця з іншими ключовими особами (насамперед з батьками дітей з особливими освітніми потребами і корекційними педагогами); створення позитивної соціальної атмосфери в класі; використання практики диференціації навчання; планування індивідуальної програми розвитку та професійний розвиток [4,5]. Окрім цього, дуже часто педагоги-практики скаржаться на брак знань у сфері корекційної педагогіки і психології.

Тому, основними завданнями навчальної програми стали наступні: формування сучасних уявлень про сутність інклюзивної освіти; розкриття основних принципів, переваг, існуючих викликів інклюзивної освіти; розширення обізнаності щодо міжнародної та національної законодавчої бази у сфері інклюзивної освіти та основних нормативно-правових документів, що регламентують основні ролі, завдання та кваліфікаційні характеристики асистента вчителя; формування знань та навичок щодо організації навчально-виховного процесу в інклюзивному класі; розширення уявлень щодо психофізіологічних особливостей дітей з різними порушеннями розвитку та особливостей їх навчання і виховання в умовах інклюзивного освітнього середовища; формування позитивних настанов на професію асистента вчителя у навчальному закладі, стимулювання до активних дій, спрямованих на самоосвіту та саморозвиток.

Програма структурована відповідно модульного принципу організації навчального процесу, згідно якого об'єднується порівняно самостійна навчальна інформація з певним внеском у формування загальнотеоретичних та практичних знань і вмінь. Кожний модуль є уніфікованою одиницею структурування цілого на окремі частини, тобто на окремі модулі. Таким чином, усі модулі побудовані за єдиним принципом з домінуванням лінійної залежності вивчення матеріалу, зокрема, перший модуль присвячено обговоренню основних принципів інклюзивної освіти, міжнародного та національного законодавства у сфері інклюзивної освіти та аналізу завдань і ролі асистента педагога в загальноосвітньому навчальному закладі; другий – особливостям діяльності асистента вчителя в інклюзивному класі, побудові співпраці з батьками у процесі створення індивідуальної програми розвитку, участі у здійсненні адаптацій і модифікацій навчального процесу; третій – практиці спільного викладання, умовами залучення до співпраці додаткових фахівців; четвертий – психологічним особливостям дітей, що мають різні порушення розвитку.

Організаційний компонент навчальних модулів відображено в навчально-тематичному плані, де передбачено використання різноманітних форм і методів

навчального процесу: лекційних, практичних занять та різнопланова самостійна робота. Практика викладання показує, що глибоке засвоєння знань неможливе без постійної самостійної роботи. У навчальному посібнику наведені різноманітні форми самостійної навчальної роботи слухачів практичного спрямування, серед них – розроблення індивідуальних програм розвитку, спостереження прогресу розвитку дитини, складання психолого-педагогічної характеристики інклюзивного класу, оцінка власних компетенцій, які потрібні для виконання посадових обов'язків асистента вчителя, вирішення проблемних ситуацій, розробка тижневих графіків спільного викладання, підготовка повідомлень тощо.

Розглянемо детальніше кожен із модулів. Перший модуль «Вступ в інклюзивну освіту: основні завдання та ролі асистента вчителя в інклюзивному класі» містить посилання на основні нормативно-правові документи, що регулюють діяльність педагогів, зокрема асистентів вчителя, які працюють в інклюзивному освітньому середовищі. Крім цього, зміст першого модуля розкриває сутність основних принципів, переваг та існуючих викликів інклюзивної освіти; представляє концепцію універсального дизайну в освіті, а також основні завдання, ролі та функції асистента вчителя.

Зміст другого модуля – «Особливості організації навчально-виховного процесу в інклюзивному класі» - пов'язаний з такими основоположними чинниками успішного запровадження інклюзивної освіти, як вміння складати індивідуальну програму розвитку для дитини з особливими освітніми потребами спільно з додатковими фахівцями та батьками дитини; планування необхідних адаптацій і модифікацій навчального змісту, методів навчання, організації освітнього середовища. У цьому модулі також розглядаються особливості процесу оцінювання освітніх результатів дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного класу, зокрема метод спостереження, методка реагування на втручання, моніторинг прогресу розвитку дитини, а також роль батьків у процесі оцінювання.

У третьому модулі – «Командний підхід як необхідна умова забезпечення якісної освіти в інклюзивному класі» - велика увага приділяється командному підходу як важливому чиннику забезпечення додаткової підтримки дітям з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього навчального закладу. Вперше представлено теоретичні основи та практичні приклади практики спільного викладання – явища досить нового для України, яке вже демонструє позитивні результати у багатьох інклюзивних навчальних закладах. Оскільки командний підхід до планування додаткової підтримки дітям з особливими освітніми потребами та практика спільного викладання є досить новими практиками для педагогів, у модулі розглядаються умови формування партнерських стосунків, переваги та труднощі командної роботи.

Числені відгуки від педагогів-практиків зумовили написання четвертого модуля – «Особливості розвитку та педагогічної підтримки дітей з порушеннями психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчання», в якому описано хаарактеристики дітей з різними видами порушень психофізичного розвитку. Зокрема, педагоги мають можливість отримати інформацію щодо особливостей розвитку та можливих шляхів надання додаткової підтримки дітям з розладами аутичного спектру, дітям з порушеннями розумового розвитку, дітям із затримкою психічного розвитку, дітям з церебральним паралічем, дітям з порушеннями зору та слуху, дітям з порушенням мовлення, а також дітям із синдромом дефіциту уваги з гіперактивністю.

Друга частина посібника включає методичний супровід до реалізації програми, зокрема, навчальний матеріал, який може лягти в основу розроблення викладачами лекцій, питання та завдання для самоперевірки та оцінки знань, перелік використаної та рекомендованої літератури, термінологічний словник, включення якого до матеріалів посібника пояснюється неоднозначністю та нечіткістю тлумачення значної частини понять інклюзивної освіти.

Корисними також є додатки, де пропонується перелік основних міжнародних документів у галузі прав людини, критичні ситуації організації інклюзивної освіти, які пропонуються для вирішення в частині практичних завдань. Слухачам можуть подаватися модулі як у пропонованій послідовності, так і вибірково, залежно від їх запитів та потреб. Втім саме зазначена послідовність допоможе сформувати цілісне системне уявлення про особливості організації інклюзивної освіти та специфіку роботи асистента вчителя і інклюзивному класі.

Особливий інтерес може викликати матеріал до лекцій, де розкриваються питання правового підходу до розроблення освітньої політики та навчальних програм, аналізуються вітчизняні та міжнародні документи у сфері освіти людей з особливими потребами, описуються основні функції, завдання, необхідні компетентності асистента вчителя. Значна увага приділена таким новим для української освіти питанням, як основні підходи до застосування концепції універсального дизайну у навчанні, формування ефективних стосунків між вчителем і асистентом вчителя, особливості спільного викладання в класі та ін. Перевагою лекційних матеріалів є їх чітка тезова подача, часто табличне оформлення та ілюстрація теоретичних позицій прикладами з практики. Для зручності використання кожна тема лекції навчально-тематичного плану відображена у відповідних матеріалах. Викладачі матимуть змогу модифікувати запропоновані матеріали чи адаптувати їх до запитів, потреб чи можливостей навчальних планів.

Головні висновки. Характерною особливістю сьогодення є процеси реформування системи освіти на основі особистісно-орієнтованої моделі освіти, яка передбачає максимальне врахування прав дитини, її здібностей, потреб та інтересів, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму та концепцію інклюзивної освіти. Одним із найбільших викликів у впровадження інклюзивної освіти залишається неготовність педагогів працювати з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчального середовища. Аналіз результатів досліджень та потреб педагогів-практиків дає можливість визначити питання, які потрібно передбачити при підготовці та підвищенні кваліфікації педагогів.

Перспективи використання результатів дослідження. Представлення навчально-методичного посібника «Професійна діяльність асистента вчителя в інклюзивному класі» (загальна редакція М. Войцехівський, Н. Софій, Н. Дятленко), що включає навчальну програму курсу з однойменною назвою та методичний супровід до її реалізації, потребує його подальшої апробації із внесенням необхідних змін, а також введенням його в систему підготовки і підвищення кваліфікації педагогів.

Література:

1. Асистент учителя в інклюзивному класі: навчально-методичний посібник/Н. М. Дятленко, Н. З. Софій, О. В. Мартинчук, Ю. М. Найда, під заг. ред. М. Ф. Войцехівського. – К.: ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. – 172с.
2. Прогрес на шляху до виконання в Україні статей 7, 8, 24 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю. Звіт за результатами дослідження у п'яти регіонах. Наталія Софій, Лариса Байда, 2016. Режим доступу: http://www.ussf.kiev.ua/data/Ukraine%20research%20report_ukr.pdf
3. Barber, N., & Turner, M. (2007). Even while they teach, newly qualified teachers learn. *British Journal of Special Education*, 34 (1), 29-33.
4. Lewis, A., & Norwich, B. (Eds.). (2005). *Special teaching for special children? Pedagogies for inclusion*. Maidenhead: Open University Press.
5. Mitchell, I. (2002). Learning from teacher research for teacher research. In J. Loughran, I. Mitchell, & J. Mitchell (Eds.), *Learning from teacher research*, Sydney: Allen & Unwin.

Н.З. Софий

Подготовка педагогов к работе в инклюзивной образовательной среде

В статье представлено учебно-методическое пособие «Профессиональная деятельность ассистента учителя в инклюзивном классе», которое включает учебную программу курса с одноименным названием и методическое сопровождение ее реализации, которые могут использоваться в системе подготовки и повышения квалификации педагогов, работающих в условиях инклюзивного образования. Пособие разработано на основе результатов исследований с учетом потребностей педагогов-практиков.

Ключевые слова: инклюзивное образование, профессиональная деятельность, ассистент учителя.

Nataliia Sofii

Training teachers to work in inclusive educational environment

Although there is much progress in the process of development of inclusive education in Ukraine both at the levels of policy and practice, there are many challenges as well. One of the challenges is lack of teachers' readiness to implement this concept in their classrooms. It is especially critical when we talk about teacher assistants – a new position, which has been introduced in 2000. The question remains what to teach and how to teach. The article presents educational manual "Professional activities of the teacher assistants within inclusive classroom", which includes educational program of the course of the same name and additional information, which might be useful during its realization. The manual and the program can be used during teachers' trainings and their professional development. The manual is developed based on the research results with consideration of the needs of the practitioners and organized around four modules, which are independent learning units but connected with each other.

Key words: inclusive education, professional activities, teacher assistant.

References:

- 1 Diatlenko, N. M., Sofii, N. Z., Martynchuk, O. V., & Naida, Yu. M. (2015). *Asystent uchytielia v inkluzyivnomu klasi: navchalno-metodychnyi posibnyk* [Assistant teacher in inclusive classrooms: Textbook]. Kyiv: TOV Vydavnychy dim «Pleiady», – 172s.
- 2 Sofii, N., & Baida, L. (2016). *Prohres na shliakhu do vykonannia v Ukraini statei 7, 8, 24 Konventsii OON pro prava osib z invalidnistiu. Zvit za rezultatamy doslidzhennia u piaty rehionakh*. [Progress towards implementation in Ukraine of Articles 7, 8, 24 of the Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Research report in five regions] Retrieved from: http://www.ussf.kiev.ua/data/Ukraine%20research%20report_ukr.pdf
- 3 Barber, N., & Turner, M. (2007). Even while they teach, newly qualified teachers learn. *British Journal of Special Education*, 34 (1), 29-33.
- 3 Lewis, A., & Norwich, B. (Eds.). (2005). *Special teaching for special children? Pedagogies for inclusion*. Maidenhead: Open University Press.
- 4 Mitchell, I. (2002). Learning from teacher research for teacher research. In J. Loughran, I. Mitchell, & J. Mitchell (Eds.), *Learning from teacher research*, Sydney: Allen & Unwin.